

Balíčková pomoc Terezínu 1942–1944

Mikuláš Čtvrtník

Pokusím se v následujícím příspěvku analyzovat, jak probíhala balíčková pomoc terezínskému ghettu v době trvání protektorátu, především mezi lety 1942–1944, organizovaná pod záštitou československé exilové vlády. Naznačím dvojí cestu, jak tato pomoc ze zahraničí docházela internovaným osobám v Terezíně. Pomoc organizovaná a placená československou exilovou vládou vycházela ze dvou míst. Prvním byl Lisabon, kde působil jako československý konzul František Čejka. Druhým místem pak byla Ženeva, kde sehrál ústřední úlohu legační tajemník a tiskový referent čs. velvyslanectví Jaromír Kopecký.¹

Události předcházející rozběhnutí balíčkové akce

Představme si nejprve některé z aktérů, kteří budou později hrát důležitou roli při organizování balíčkové pomoci terezínskému ghettu v době protektorátu.

V první řadě to byl Československý červený kříž v Londýně (dále ČsČK). V protektorátu byl Československý červený kříž rozpuštěn v polovině roku 1940. V zářijí však byla v srpnu ustavena nová Společnost Československého červeného kříže v zahraničí v Londýně a v listopadu 1940 došlo

---

¹ Jaromír Kopecký se narodil 11. května 1899 v Praze. Po studiu práv se stal zahraničním zpravodajem Českého slova. Roku 1931 odjel do Bukurešti jakožto balkánský zpravodaj Prager Presse a Českého slova. Účastnil se podepsání Kellogova paktu. Jeho hlavním úkolem bylo informovat československé ministerstvo zahraničí. Roku 1937 začal působit jako legační tajemník a tiskový referent na československém velvyslanectví v Bernu a Ženevě. V Československu po roce 1948 odešel ze všech diplomatických úřadů, v srpnu 1949 se pokusil o ilegální emigraci, ovšem neúspěšně. Následně byl zatčen, odsouzen a uvězněn. Propuštění se dočkal až po amnestii v roce 1960. Dne 6. května 1977 zemřel v Praze. Stručný přehled údajů o životě a činnosti Jaromíra Kopeckého srv.: Němeček, Jan: *K životním osudům diplomata Jaromíra Kopeckého*. In: Kopecký, Jaromír: *Ženeva. Politické paměti 1939–1945*, ed. Jan Němeček, Praha 1999, s. 7–15; dále viz Kopecký, Jaromír: *Paměti diplomata*. Praha 2004.

k jejímu uznání Mezinárodní ligou červených křížů. Čestným předsedou Společnosti se stala Hana Benešová a předsedou ústředního výboru generál Jaroslav Znamenáček. Na ustavující schůzi 1. září 1940 byl vytýčen nástin programu nového ČsČK. Jeho hlavní body spočívaly v péči o vojáky ve Velké Británii (zde šlo především o doplňování zdravotní péče československé armády ve Velké Británii, a to např. zřizováním zubních ambulancí, zajišťováním lepší výživy atd.), péči o jejich rodiny, dále pomoc československým uprchlíkům a příprava rozvoje činnosti pro období po pádu nacistické nadvlády na území bývalého Československa. K dalším úkolům patřila i péče o válečné zajatce.² V zaměření na péči o vojáky, jak se podrobněji ukáže dále, leží také počátek pozdějších problémů se statutem terezínských vězňů, jež byli považováni za civilní internované a nikoliv válečné zajatce.

V prosinci 1942 obdržel Československý červený kříž v Londýně zprávu od J. Kopeckého ze Ženevy, že byly do Terezína pokusně zaslány nějaké balíčky s tím, že potvrzení o příjmu z protektorátu docházejí denně.

Jaromír Kopecký se velmi výrazně zasloužil o rozběhnutí balíčkové akce na pomoc vězňům v ghettu Terezín a postupně se stal jedním z jejich hlavních aktérů. V listopadu 1942 byl jmenován československou vládou Stálým delegátem u Společnosti národů. Úřad Stálého delegáta Československé republiky u Společnosti národů byl zřízen roku 1937. Stálým delegátem se tehdy stal Arnošt Heidrich a vedoucím Úřadu Stálého delegáta právě Jaromír Kopecký. Po okupaci Československa patřilo mezi Kopeckého hlavní úkoly udržet právní kontinuitu existence staré ČSR, přičemž jedním ze znaků této kontinuity se stalo i udržení zastoupení ČSR u Společnosti národů.³

Jaromír Kopecký a jeho úřad v Ženevě sehrál za války další velmi důležitou úlohu, a to ve zprostředkování zpráv docházejících z území protektorátu a Polska i jiných do Londýna. Tuto úlohu nelze podceňovat. Důležitost tohoto spojení se ukázala například v upozornění na zkreslenost zprávy delegáta Mezinárodního výboru Červeného kříže Maurice Rossela

² Národní archiv (dále NA), fond Československý červený kříž, Londýn (dále ČsČK-L), inv. č. 66, kart. 8.

³ Kopeckého úřad totiž nepodléhal rozhodnutí o předání československého vyslanectví Bohdanem Štrérem do rukou Němců, jelikož Úřad Stálého delegáta byl akreditován u Společnosti národů a nikoliv u švýcarské vlády. Bohdan Štrér je také odpovědný za zablokování 120 000 švýcarských franků, které poté nemohl použít Kopecký na balíčkovou pomoc. Srv.: Němeček, J.: *K životním osudům diplomata Jaromíra Kopeckého*, s. 11.

o návštěvě Terezína z června 1944⁴ a také ve faktu, že Kopecký zprostředkoval zprávu dvou vězňů z Osvětimi (Alfreda Wetzlera a Waltera Rosenberga), kterým se podařilo v dubnu 1944 uprchnout. O svých zážitcích sepsali zprávu, která se dostala v červnu 1944 do rukou Kopeckému. Ten ji následně poslal do Londýna.⁵ O Kopeckého depeše se opírá do velké míry i tato studie, jelikož na základě jím poskytovaných informací stála mnohá rozhodnutí ministerstva zahraničí československé exilové vlády a i dalších československých ministerstev a institucí v exilu.

Jaromír Kopecký působil také ve funkci delegáta ČsČK u Mezinárodního výboru Červeného kříže (dále MVČK) v Ženevě a u Ligy Červených křížů také v Ženevě.⁶ Kopecký zde navázal úzké kontakty s Jean-Etienne Schwarzenbergem, který byl vedoucím odboru na sekretariátu MVČK pro otázky civilních internovaných.

Mezi osoby, které se podílely na získávání a předávání zpráv, patřil také Fritz Ullmann,⁷ jenž byl důvěrníkem československých židů v Ženevě a zástupcem Židovské agentury v Ženevě. Byl také v úzkém kontaktu se zástupcem Světového židovského kongresu⁸ (dále WJC) v Ženevě

⁴ Srv: Riegner, Gerhart M.: *Vztah Červeného kříže k Terezínu v závěrečné fázi války. Terezínské studie a dokumenty 1996, Praha 1996, s. 183–185. K návštěvě delegace Mezinárodního výboru Červeného kříže v Terezíně a ke známé Rossellově zprávě* srv: Kárný, Miroslav: *Maurice Rossels Bericht über seine Besichtigung des Theresienstädter Ghetto am 23. Juni 1944. Theresienstädter Studien und Dokumente, 1996, s. 276–283. Srv. také Blodig, Vojtěch: Poznámky ke zprávě Maurice Rossela. Terezínské studie a dokumenty 1996, s. 207–223; Týž: Als Maurice Rossel zu reden begann: „Auch heute würde ich ihn unterschreiben...“ Theresienstädter Studien und Dokumente, 2000, s. 164–191.*

⁵ Srv: Kopecký, J.: *Ženeva, s. 154. V této zprávě byly také obsaženy informace, že v červnu 1944 má být celý transport terezínských vězňů, který přijel do Osvětimi 23. prosince 1943, poslán do plynových komor (jednalo se o již druhý transport, první dorazil do Osvětimi 7. září 1943 a lidé z něj byli zavražděni v noci z 8. na 9. března 1944). Právě na základě Kopeckého předání zprávy uprchlých osvětimských vězňů vysílalo BBC varovné zprávy Němcům, aby se nedopouštěli dalšího ohavného zločinu.*

⁶ Srv: Kopecký, J.: *Ženeva, s. 152.*

⁷ K Ullmannově činnosti srv.: Kryl, Miroslav: *Fritz Ullmann a jeho pomoc vězňům v Terezíně. Terezínské studie a dokumenty 1997, s. 170–197.*

⁸ O vzájemné spolupráci srv.: Riegner, Gerhart M.: *Vztah Červeného kříže k Terezínu v závěrečné fázi války, s. 177–187.*

Gerhartem Riegnerem a udržoval spojení s Prahou, především s Židovskou náboženskou obcí v Praze, jež byla v lednu 1943 transformována na Židovskou radu starších v Praze.⁹ Zde získané zprávy pak směřovaly přes Kopeckého do Londýna. Ullmann udržoval kontakt s vedoucími činiteli židovské obce v Praze i představiteli československé sionistické organizace. Mezi ně patřili mimo jiné Jakob Edelstein, budoucí židovský starší v Terezíně, Otto Zucker, jedna z hlavních osob podílejících se na přestavbě Terezína od konce roku 1941, Franz Kahn, František Friedmann, vedoucí Židovské rady starších po Josefu Krámerovi. A byl to především Ullmann, který získával adresy internovaných v Terezíně.¹⁰

Jako předznamenání budoucích pomocných akcí lze určit zprávu Arnošta Frischera, člena Státní rady v Londýně,¹¹ z prosince roku 1942 ministerstvu sociální péče v Londýně (dále MSP), že dostal telegram ze Švýcarska ve znění: „Vyjednávání ohledně Terezína nadějná. Potřebujeme naléhavě finanční prostředky.“¹²

⁹ *Tato transformace kopírovala podobný postup nacistů ve Vídni a v Berlíně. K tomu srv. Krejčová, Helena: Židovská náboženská obec za války. In: Židé v Protektorátu. Hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942. Dokumenty, Praha 1997, s. 7–26. Vedoucím ŽNO v Praze po 15. březnu 1939, kdy pražská ŽNO plnila funkci zastřešujícího orgánu všech protektorátních židů, byl František Weidmann. Do 15. března 1939 působil jako tajemník Rady Židovských náboženských obcí. V lednu 1943 byl v rámci výše uvedené přestavby ŽNO v Židovskou radu starších F. Weidmann deportován do Terezína se svými nejbližšími spolupracovníky a rodinou, odkud byl později převezen do Osvětimi posledním transportem z ghetta 28. října 1944. K tomu srv. Tošnerová, Patricia: Příběh jednoho dopisu. In: Terezínské studie a dokumenty 2003, s. 227.*

¹⁰ *Kopecký ve svých pamětech píše: „Adresy získával zejména z Terezína představitel českožidovského hnutí dr. Ullman, který dlel v Ženevě po dobu války a byl s námi ve styku, podle pokynu dr. N. Goldmanna, předsedy World Jewish Congress.“ Kopecký, J.: Ženeva, s. 153.*

¹¹ *Arnošt Frischer (1887–1954) působil před válkou jako předseda Rady Židovských náboženských obcí v ČSR mezi lety 1935–1939. V listopadu 1941 byl jmenován Benešem do Státní rady v Londýně, nikoliv však jakožto člen Židovské strany, nýbrž ad personam. K Frischerovi podrobněji Láníček, Jan: Arnošt Frischer a jeho činnost na pomoc Židům v okupované Evropě (1941–1945). Terezínské studie a dokumenty 2007*

¹² *NA, fond Ministerstvo sociální péče, Londýn (dále MSP-L), sign. 114/21, č.j. 9681, kart. 75. V témže fondu kartony č. 74 a č. 75 obsahují materiály týkající se činnosti Československého červeného kříže, srv. též karton č. 58 o židovských záležitostech obecně.*

Předpoklady pro rozběhnutí balíčkové akce

Československá exilová vláda začala v průběhu roku 1942 dostávat zprávy z protektorátu o zacházení s tamějšími židy a o zřízení ghetta jako shromaždiště pro další transport a také jako místa přímé decimace židovského obyvatelstva. Od konce roku 1942 pak začala vláda systematicky přemýšlet o možném způsobu pomoci persekvanému obyvatelstvu.¹³ V tomto problému se angažovala z československých vládních institucí především ministerstva sociální péče, zahraničí (dále MZV) a financí (dále MF) a nevládní instituce Československý červený kříž ve spolupráci s židovskými organizacemi, jež měly svá sídla v Londýně, Ženevě a Lisabonu. Předmětem spolupráce bylo především zjišťování adres internovaných a deportovaných osob na územích obsazených říší a následné vyhotovování seznamů se jmény a adresami těchto osob, které vzápětí sloužily právě pro zasilání balíčkové pomoci do koncentračních táborů, kde se měly internované osoby nacházet. Vzájemná spolupráce československé exilové vlády a židovských organizací spočívala také ve financování balíčkové akce pro vězněné židy.

Možnost pomoci československým občanům internovaným v koncentračních táborech a deportovaným do Polska se na počátku úvah o rozběhnutí organizované pomocné akce ukazovala jako těžko dosažitelná. Rozběhnutí pomoci bránilo několikero zásadních potíží, které úzce souvisely s britskými blokádními předpisy.

Především bylo nutné získat informace o místě internace či deportace dotčených a s tím související zjištění jmen a počtu osob internovaných v určitém táboře či na určitém místě. V tomto byla nutná spolupráce s Německým červeným křížem, který ovšem nebyl ochoten vyhotovit potřebné seznamy deportovaných a internovaných na území bývalé ČSR a Polska, jelikož tato území nepovažoval za obsazená.¹⁴

¹³ Srv. Tošnerová, Patricia: *Hromadné zásilky mezinárodních organizací do ghetta. Nепublikovaný rukopis, s. 1.*

¹⁴ *Stejný obsah má i sdělení MZV pro ČsČK z 15. června 1942, které MZV obdrželo od Kopeckého ze Ženevy, totiž, že Mezinárodní ČK jednal neúspěšně s Německým ČK ohledně otázky zjišťování adres deportovaných osob do Polska. Přitom je však nutné posílat balíčky na konkrétní adresu.*

Druhým předpokladem uskutečnění pomoci bylo umožnění dohledu Mezinárodní ligy Červených křížů¹⁵ a Mezinárodního výboru Červeného kříže¹⁶ na distribuci eventuální pomoci. Úskalí tohoto problému vystihl Miroslav Kárný: „MVČK zastával názor, že do rámce ženevských dohod a tedy i do jeho kompetence spadají pouze tábory, v nichž jsou příslušníci válečných států, kteří byli po vypuknutí války internováni na území nepřátelského státu z důvodů vojenských, tedy buď jako válečníci nebo jako civilní zajatci. Tyto tábory byly pod kontrolou MVČK. Jeho delegáti však neměli přístup do táborů, kde byli vězněni cizí státní příslušníci internováni z důvodů politických.“¹⁷ Problém se statutem těchto internovaných dále vystižně ukázala Patricia Tošnerová: „Židovští vězni v ghettech a koncentračních táborech nebyli chápáni jako válečníci nebo internováni civilisté válečných států, a proto stáli v prvních letech věznění mimo dosah

---

¹⁵ „Liga byla založena roku 1919; koordinuje na mezinárodní úrovni zasilání zboží Červeného kříže na pomoc v případě přírodních katastrof. Z tohoto jsou vyloučeny katastrofy způsobené lidmi, jako například války.“ Ben-Tov, Arie: *Das Rote Kreuz kam zu spät*. Zürich 1990, s. 37.

¹⁶ Založen byl r. 1863. Ben-Tov k němu na stejném místě píše: „Je soukromou organizací, jejímiž stálými členy jsou doposavad švýcarští občané. MVČK přebírá úlohu neutrálního zprostředkovatele mezi válečnými mocnostmi na celém světě a stará se o válečné oběti při ozbrojených konfliktech, vnitřních napětích a nepokojích. MVČK koordinuje pomocné akce národních společností v časech válečných.“ Mezinárodní výbor Červeného kříže, Liga ČK a národní společnosti ČK tvoří dohromady Mezinárodní červený kříž. Srv. Ben-Tov, A.: *Das Rote Kreuz kam zu spät*, s. 37.

¹⁷ Kárný, Miroslav: *Terezínské balíčky ve světle archivních dokumentů. Vlastivědný sborník Litoměřicko* 23, 1987, s. 196. K tomuto srv. také: „Koncentrační tábory, oproti táborům pro civilní internované, jsou pod kontrolou státní policie a Mezinárodní výbor Červeného kříže doposavad neuspěl v tom, aby dosáhl odpovědi na otázky týkající se koncentračních táborů či aby získal povolení k jejich návštěvě. Mezinárodní výbor Červeného kříže nemůže obdržet seznam vězňů těchto táborů ani nemůže užít žádnou kontrolu nad pomocnými zásilkami, ať už prostřednictvím návštěvy nebo jiným způsobem. Německý červený kříž, ačkoliv se zdá, že jeho spolupráce v zasilání balíčků určitým kategoriím židů v ghettu je uskutečnitelná, nezdá se možné, že by Německý červený kříž mohl převzít pomocné práce pro vězněné osoby v koncentračních táborech.“ NA, MSP-L, sign. 114/21, 6.44/Tc, 6.85, kart. 75.

ochrany Mezinárodního výboru Červeného kříže v Ženevě.¹⁸ V německé terminologii říšské nacistické úřady rozlišovaly mezi „Zivilinternierten“ a „verhafteten Zivilpersonen“. Druhá skupina nespadala pod konvence Mezinárodního Červeného kříže. Pod ně spadala pouze první skupina, se kterou se nakládalo jako s válečnými vězni.

Určité hypotetické oprávnění pro možnou snahu MVČK o dohled nad internovanými na říší obsazeném území mohl představovat jeden článek ze statutů MVČK, konkrétně článek 5, paragraf 2, na který již dříve upozornil Ben Tov. Obsahuje požadavek, že MVČK „vedle svých obvyklých smluvných úloh se má chopit každé humanitární iniciativy v rámci své tradiční role.“¹⁹ Čili jako oprávnění pro pomoc židovským vězňům bylo možné vždy v posledku využít humanitární, resp. obecně humánní důvody.

Jiným problémem podmiňujícím zaslání hromadné humanitární pomoci do ghetta Terezín byly nutné finanční prostředky k nákupu potravin, léků apod. a současně vyřešení způsobu realizace této pomoci. V tomto ohledu bránily rozvinutí pomoci blokádní předpisy k vývozu deviz do kontinentální Evropy.

Podobné problémy jako čs. exilové orgány řešili také instituce polské,²⁰ které již v této době zasílaly potravinové balíčky svým internovaným v okupovaném Polsku. Jednalo se především o sardinky z Portugalska, čaj a kávu z Turecka, ze Švédska a ze Švýcarska oděvy. V organizaci pomáhal Polský Červený kříž v neutrálních zemích. Jako vláda československá, tak i polská vláda v exilu nechtěla tlačit na udělení výjimek z blokádních předpisů Velké Británie, pokud by neměla zaručenu garanci doručení zásilek deportovaným a internovaným. Kontrola dodání byla vyžadována

¹⁸ Tošnerová, P.: *Hromadné zásilky mezinárodních organizací do ghetta*, s. 15–16. Zde je zásadním způsobem ukázána problematika organizování balíčkové pomoci ghettu Terezín z ciziny. Viz též Beneš, František - Tošnerová, Patricia: *Pošta v ghettu Terezín*. Praha 1996, s. 209–215.

¹⁹ Ben-Tov, A.: *Das Rote Kreuz kam zu spät*, s. 49. K problematice možnosti pomoci MVČK internovaným na obsazených území srv. *tamtéž*, s. 47–71.

²⁰ NA, ČsČK-L, inv. č. 193, č.j. 127/42, kart. 53. Zásadní význam pro danou problematiku mají kartony č. 52 a č. 53. Především karton č. 53 s výmluvným označením „Zásilky potravinových balíčků a léků“. Zde jsou uspořádány mnohé dokumenty, zápisy z jednání příslušných ministerstev i některá rozhodnutí britských úřadů, týkající se balíčkové pomoci terezínskému ghettu v protektorátní době. Ve fondu ČsČK-L srv. také karton č. 8, obsahující jednání s Mezinárodním červeným křížem.

především z toho důvodu, aby se nezlepšovala přímou cestou hospodářská situace v říši a na jí okupovaném území.²¹ Hospodářská situace by se samozřejmě zlepšovala tím, kdyby byl dodáván do prostoru říše jakýkoliv kalorický přísun. V případě rozkradení pro potřeby nacistických okupantů by se však jednalo o hospodářskou pomoc přímou.²²

Přes veškeré problémy se balíčková pomoc vězněným v Terezíně pomalu rozbíhala. Dne 10. prosince 1942 se konala porada ministrů Jána Bečka, jenž byl od roku 1942 do 1945 ministrem sociální péče a zdravotnictví československé exilové vlády, Ladislava Feierabenda, ministra financí londýnské vlády a Huberta Ripky, člena exilové vlády, náměstka ministra zahraničí. Jejím hlavním cílem bylo projednávání možnosti realizace balíčkové akce pro československé deportované a internované občany.²³ Základním problémem zůstávalo zamítnutí vývozu deviz potřebných k balíčkové akci od Bank of England. Proto se čs. orgány rozhodly v této fázi situaci řešit širokou sbírkou v USA a v jižní Americe do konce února 1942, přičemž plánovaný zisk měl činit 100.000 liber. Tato akce se ovšem poté neuskutečnila. Druhým výsledkem porady bylo rozhodnutí o sestavení adresáře co nejvíce soukromých adres ve Švédsku, Portugalsku a Švýcarsku, které by mohly být použity jako odesílatelé zásilek. Tento problém však přestal být aktuální ve chvíli, kdy v březnu 1943 britské ministerstvo pro hospodářskou válku určilo, že jako odesílatel v případě zaslání balíčků z Portugalska má figurovat zasilatelská firma.

Na další meziministerské poradě dne 31. prosince 1942²⁴ byl položen reálný základ fondu pro balíčkovou akci. MSP přidělilo 17. prosince 1942 2000 liber a o čtyři dny později ještě 6000 liber k tomuto účelu ve prospěch ČsČK. Otázkou zůstalo, zda bude možné vyvézt z Velké Británie tento obnos za hranice.

Také bylo stanoveno, že MSP dá podnět k vytvoření komise pro balíčkovou akci ze zástupců MSP, ČsČK, Ústřední rady národních Židů, Federa-

²¹ *Podobná neochota tlačit na udělení výjimky z britských blokádních předpisů se promítá ještě v červnu 1943 v dopise MZV na MSP, kdy MZV souhlasí s nevhodností, aby se nyní jednalo s Británií o devizovém povolení pro financování balíčkové akce ze Švýcarska. NA, MSP-L, sign. 114/21, č.j. 5463, k přípisu MZV č.j. 3703/dův/43, kart. 75.*

²² *Srv. Kárný, M.: Terezínské balíčky ve světle archivních dokumentů, s. 197.*

²³ *Srv. NA, MSP-L, sign. 114/6, kart. 74.*

²⁴ *NA, ČsČK-L, inv. č. 193, kart. 53. Zápis o této schůzi byl poslán jako příloha z MSP na MZV, MF, ČsČK a Frischera z 14. ledna 1943. NA, ČsČK-L, inv. č. 193, č.j. 404/43-I/3, kart. 53.*

Arnošt Frischer, jeden z organizátorů balíčkové pomoci

**Jaromír Kopecký, československý diplomat a organizátor
baličkové akce.**

ce československých Židů, Rady československých žen; členem komise se měl stát i Arnošt Frischer. Důvod pro vytvoření komise a fondu náležejícího k ní bylo umožnit organizování finanční charitativní sbírky ve Velké Británii na pomoc internovaným a deportovaným československým občanům na říší obsazeném území.

Hromadné zásilky a seznamy deportovaných

Pomocné akce pro internované a deportované organizoval také Americký židovský spojený distribuční výbor (American Joint Distribution Committee, dále JDC), jedna z nejdůležitějších židovských dobročinných organizací založená již roku 1914 s rozsáhlým humanitárním, sociálním, zdravotním a vzdělávacím programem. V prosinci²⁵ 1942 hovořil o způsobu provádění pomoci od JDC Arnošt Frischer s Josephem Schwartzem, jenž působil jako předseda evropské sekce JDC a který v této době řídil z Lisabonu pomocné akce organizované JDC. V tomto rozhovoru Schwartz Frischerovi sdělil, že do současné doby je výsledek balíčkové akce jím organizované relativně uspokojivý. A to dle toho, že 80–85% odeslaných balíčků dorazí na místo určení. Balíčky jsou prozatím odesílány pouze do Polska a nikoliv do Terezína, jelikož tam odeslání ještě není povoleno. Otázkou zůstává, zda měl Schwartz v tomto bodě pravdu. Samotné vnitřní nařízení ghetta Terezín pro poštovní styk s ním je totiž nejasné, jelikož již 24. září 1942 v rámci uvolnění listovního styku s ghettem byl povolen příjem balíčků.²⁶ V tomto nařízení ovšem nebylo specifikováno, zda je povoleno přijímat balíčky také z ciziny, či pouze z protektorátu. O hromadných zásilkách není uvedeno též nic.²⁷

Zavedení balíkového styku (balík do váhy 20 kg) bylo povoleno až později. Nejdříve od ledna roku 1943, kdy byl povolen příjem balíků došlých z území protektorátu a říše. Od dubna 1943 pak bylo toto povolení rozšířeno na soukromé balíkové zásilky z ciziny a od května téhož roku se ustavilo „povolení hromadných pomocných zásilek od mezinárodních

²⁵ Podle sdělení Frischera na MSP. NA, MSP-L, sign. 114/21, č.j. 9101, kart. 75.

²⁶ Zavedením listovního styku s ghettem bylo „v jeho rámci povoleno přijímat balíčky do váhy 2 kg, považované protektorátní i říšskou poštovní správou za listovní zásilky.“, Beneš, F. - Tošnerová, P.: Pošta v ghettu Terezín, s. 195.

²⁷ Tagesbefehl Nr. 219 z 24. září 1942, APT/K 15/Gh. A 3296, Památník Terezín. Cituji dle fotokopie uložené v Poštovním muzeu v podsбірce HP – Práce k dějinám poštovníctví. Zde čteme: „Je povoleno posílat do ghetta Terezín „Liebesgabenpakete“. K tomuto jsou povoleny poukazy v korespondenci.“

organizací.²⁸ Čili až o několik měsíců později, než se uskutečnil rozhovor se Schwartzem. Ten Frischerovi také oznámil, že oni zasílají balíčky na židovské rady v dotyčných místech, které zašlou listinu individuálních adres, kam mají být balíčky odeslány. Na tomto základě Frischer navrhl MSP, aby balíčky do Terezína byly adresovány na Židovskou radu starších v Terezíně s tím, že se má důvěrně sdělit radě, „že zásilky jsou převážně určeny pro československé občany.“²⁹

Nutno zasílat balíčky jakožto hromadnou zásilku adresovanou na radu starších, resp. na židovského staršího se ukázala jasně na jaře 1943, kdy Jaromír Kopecký informoval ministerstvo zahraničních věcí v Londýně, že existuje jediný způsob zasílání balíčkové pomoci do Terezína a tím je hromadná zásilka adresovaná na Židovskou radu starších prostřednictvím smíšené pomocné komise Mezinárodního červeného kříže³⁰, nikoliv individuální zásilky. V dubnu mělo být ještě upřesněno Německým červeným křížem, že zásilky mají být adresovány na radu starších, avšak na jednotlivá jména; proto bylo nutné vyhotovit seznamy internovaných a deportovaných.

Seznamy byly vyhotovovány Sociálním výborem Židů z Československa (Relief Committee of Jews from Czechoslovakia),³¹ který vznikl v únoru 1943 a v jehož čele stál Robert Herrmann. Sociální výbor byl součástí

---

²⁸ Beneš, F. - Tošnerová, P.: *Pošta v ghettu Terezín*, s. 197. Srv. také Tošnerová, Patricia: *Poštovní styk s protektorátem a ghettem Terezín. Terezínské studie a dokumenty 2001*, s. 78–113. Obzvláště významný je sestavený přehled dějin listovního a balíkového styku ghetta a protektorátu na s. 104–109.

²⁹ NA, MSP-L, sign. 114/21, č.j. 9101, kart. 75. Frischer k tomu dodává: „Vedení Judenratu je v rukou Čechoslováků a jména jsou zde známa a jedná se o nejspolehlivější sociální pracovníky.“

³⁰ Komise byla „složená ze zástupců Mezinárodního výboru Červeného kříže a zástupců Ligy národních společností Červeného kříže. Tato komise sloužila jako technický aparát pro veškeré pomocné zásilky Červeného kříže. Starala se o nákup zboží pro tyto zásilky, o vývozní i dovozní povolení i o samotný transport. Pro každou hromadnou zásilku bylo nutné získat zvláštní povolení Německého Červeného kříže.“, Riegner, G. M.: *Vztah Červeného kříže k Terezínu v závěrečné fázi války*, s. 180.

³¹ Sidlem v 128 Westbourne Terrace. London, W.2. Srv. k tomu Němeček, Jan: *Československý londýnský politický exil a židovská otázka. Terezínské studie a dokumenty 2002*, s. 324–341. Srv. také MSP-L, sign. 20/51, kart. 56.

Ústřední rady národních Židů z Československa (Central Council of National Jews from Czechoslovakia)³², založené v listopadu roku 1939 v Londýně. Její složení sestávalo převážně z židovského exilu, zejména členů prvorepublikové Židovské strany a strany Poale Sion. V čele ústřední rady stál Lev Zelmanovič.³³

Sociální výbor „sestavoval seznamy deportovaných československých Židů a založil studijní komisi, která se zabývala otázkami poválečné sociální péče vzhledem k potřebám deportovaných. Kartotéky obsahovaly koncem roku 1943 několik tisíc jmen československých státních příslušníků odsouzených k nucenému pobytu v Terezíně, Horním Slezsku, Polsku a dalších zemích.“³⁴ Jím sestavované seznamy zařazoval následně v Portugalsku konzul F. Čejka do balíčkové akce. Opisy seznamů byly zasílány také JDC v Lisabonu, který však získával vlastní seznamy deportovaných z USA.

Jiné seznamy deportovaných a internovaných pocházely ze Švýcarska³⁵ a putovaly prostřednictvím Frischera na MSP a odtud opět k Čejkovi.

³² Němeček, J.: *Československý londýnský politický exil a židovská otázka*, s. 329. Členové politického výboru ústřední rady byli dr. Otto Arje, dr. Stephan Barber, Karl Baum, Josef Boehm, dr. Viktor Fischl, dr. Arthur Heller, Rudolf Jokl, Vítězslav Kessler, rabín dr. Hugo Stránský. Rada vznášela nároky na účast ve Státní radě s odvoláním na předválečnou politickou situaci v Československu. Přijetí kritéria meziválečného politického života pro zastoupení ve Státní radě v Londýně se obával Edvard Beneš, jelikož mohl následovat jasný důsledek v otázce případného zastoupení německých stran ve Státní radě. Nehledě na politickou roztržičnost v ČSR před válkou, kde bylo možné napočítat až 36 politických stran.

³³ Zelmanovič se chtěl na počátku vyjednávání o zastoupení ve Státní radě stát právě zástupcem sionistického směru židovských stran ve Státní radě. Avšak problematické bylo, že mezi židovskými organizacemi bylo možné najít silné zastoupení i směru orthodoxního a asimilantského. Beneš navrhl, aby zástupci těchto tří hledisek utvořili jakýsi poradní sbor, který by vyslal svého jednoho zástupce do Státní rady, tento návrh však židovské organizace odmítly a dokonce se ani neúčastnily ustavující schůze Státní rady 11. 12. 1940. Srv: Němeček, J.: *Československý londýnský politický exil a židovská otázka*, s. 330.

³⁴ Tamtéž, s. 326. K seznamům deportovaných srv. NA, ČsČK-L, inv. č. 193, kart. 52.

³⁵ Srv. NA, ČsČK-L, inv. č. 193, č.j. 15.158/43, kart. 52. Uvažovalo se také o sestavení ústřední kartotéky jmen československých občanů deportovaných do Terezína, která by měla být vedena podle názoru MZV spíše na MSP. NA, MSP-L, sign. 114/21, č.j. 3703/dův/43, kart. 75.

Jednání ohledně balíčkové akce pokračovala dále. V lednu roku 1943 se konala poradní schůze koordinační komise pro balíčkovou akci při MSP za předsednictví kapitána Hanuše. Na ní bylo stanoveno, že ČsČK zjistí, zda bude možná balíčková akce i z Turecka a popř. ze Švédska. Provádění balíčkové akce mělo být svěřeno jednotlivým československým zástupcům v zemích, kterých se bude balíčková akce týkat. Na nich mělo záviset vlastní odesílání balíčků, a to do Terezína, do středisek deportovaných na Slovensku a do ghatt v Polsku.

Na schůzce koordinační komise při MSP ve věci balíčkové akce v březnu roku 1943 bylo ustanoveno, že balíčkovou akci lze provádět pouze v dohodě s příslušnými červenými kříži v té které zemi. Dále bylo sděleno, že pro balíčkovou akci povolila banka H. H. Treasury vývoz 3.000 liber měsíčně do Portugalska.

V případě, že by se konala veřejná sbírka ve Velké Británii, pak byla stanovena zásada, že bude-li určena pro československé občany internované v Terezíně, smí být prováděna pouze mezi Čechoslováky, pokud bude sbírka určena pro všechny internované v Terezíně, pak ji lze uskutečnit mezi širokou veřejností.

Balíčková pomoc z Portugalska a Světový židovský kongres

Dne 8. března 1943 potvrdil konzul František Čejka MZV, že je povoleno z Portugalska zasílání fíků, mandlí a možná také sardinek. Zasílání sardinek, které se později staly jednou z hlavních potravin dodávaných do Terezína v rámci zahraniční pomoci československé exilové vlády, nebylo tedy v březnu 1943 vůbec jisté.

Podobné nejasnosti v tom, co může být vůbec zasíláno do Terezína, popř. do Polska a organizační problémy s tím spojené někdy udivují v souvislosti s tím, že již od roku 1941 organizoval Světový židovský kongres zasílání balíčků do Polska a Terezína a řešil podobné problémy.

Světový židovský kongres organizoval balíčkovou pomoc z Lisabonu prostřednictvím svého pomocného oddělení (Relief Committee for Jewish War Victims, RELICO)³⁶, které v koordinaci s lisabonskou židovskou obcí zasílalo balíčky deportovaným a internovaným osobám. G. Riegner k tomu píše osobní vzpomínku, že RELICO „zorganizovalo již v roce 1941 prostřednictvím lisabonské židovské obce zásilkovou službu, a to hlavně

---

³⁶ Srv.: Riegner, G. M.: *Vztah Červeného kříže k Terezínu v závěrečné fázi války*, s. 180.

pro deportované osoby v polských táborech a v Terezíně. Až do obsazení Jugoslávie jsme zařizovali i individuální dodávky potravinových balíčků do různých táborů. Šlo o malé balíčky s různými potravinami – sardinkami, datlemi, ořechy apod. Tato zásilková služba nabyla postupem času velkých rozměrů. Dali jsme ji k dispozici i veřejnosti, takže četné rodiny mohly svým rodinným příslušníkům posílat balíčky. Vybírali jsme za tuto službu určitý poplatek, z něhož jsme financovali mnoho balíčků zasílaných zdarma deportovaným osobám, které neměli příbuzné v cizině... Podstatná část těchto balíčků směřovala do Terezína. Zároveň s balíčkem obdržel každý adresát ze Ženevy lístek, kterým měl příjem zásilky potvrdit. Díky této zásilkové akci jsme získali velký počet jmen a adres.“³⁷

WJC se také podílel na financování balíčkové pomoci organizované prostřednictvím smíšené komise MČK. Na těchto zásilkách se také zčásti finančně podílela československá exilová vláda a Židovská agentura. Mimo jiné se jednalo i o dvě hromadné zásilky léků, kondenzovaného mléka a dalších potravin ze Ženevy, které pomáhal vypravit i Kopecký. Riegner k tomuto vzpomíná: „Podařilo se získat od Německého Červeného kříže povolení pro Terezín, což umožňovalo prostřednictvím oné komise (smíšené komise - pozn. autor) dodávat tam v roce 1943 a 1944 četné velké zásilky. V této činnosti jsme působili společně s dr. Kopeckým. Zásilky zčásti financovala československá vláda, zčásti Židovský světový kongres, zčásti Židovská agentura. Veškeré dodávky potvrdil Edelstein, později Eppstein. Jedna zásilka v květnu 1943 obsahovala pět a půl tuny polévkového prášku, kondenzovaného mléka a sušeného ovoce. V jiné zásilce z prosince 1943 se nacházelo 62 beden vitaminového mléka, mléčného prášku, potravin, léčiv zejména pro choroby srdce, posilovacích prostředků, vitaminových preparátů, rybího tuku, injekčních stříkaček a jehel.“³⁸

Podmínky pro organizování balíčkové pomoci

V březnu 1943 zaslalo britské ministerstvo pro hospodářskou válku kapitánu Hanušovi zprávu³⁹ s podmínkami, které je nutné dodržet pro možnost

³⁷ *Tamtéž, s. 180. Otázkou zůstává, jakou formu přesně měly zásilky v průběhu války takto organizované od WJC prostřednictvím RELICO. Pro Terezín se lze odvolat na vnitřní nařízení protektorátní správy, podle něhož byl v září 1942 povolen listovní styk s Terezínem a v květnu 1943 povoleny hromadné zásilky balíčků z ciziny do Terezína.*

³⁸ *Riegner, G. M.: Vztah Červeného kříže k Terezínu v závěrečné fázi války,*

uskutečňování balíčkové pomoci. Totiž, že je možné pro balíčkovou akci vyvézt ony tři tisíce liber měsíčně do Portugalska. Balíčková akce se mohla vztahovat pouze na československé státní občany a prováděna mohla být také pouze československými státními občany na území Velké Británie, československými vojenskými osobami ovšem kdekoliv. Československý konzul v Lisabonu Čejka měl postupovat v dohodě s britským velvyslanectvím v Lisabonu. Balíčky musely obsahovat pouze zboží portugalského původu, nikoliv importované do Portugalska přes britskou blokádní kontrolu, přičemž celková váha zboží nesměla přesáhnout 4 tuny za měsíc, což se rovná přibližně 8.000 balíčků. Balíčková akce měla být pokud možno držena v utajení.⁴⁰ Balíčky mohly být zasílány dvojím způsobem. Jednak poštou přímo z Portugalska adresátovi, jednak přes Švýcarsko a odtud prostřednictvím smíšené komise.

V balíčku nesmělo být uvedeno, od koho zásilka pochází, a nesměla být v jeho rámci obsažena žádost o potvrzení příjmu zásilky. Jako odesílatel měla být uvedena adresa zasilatelské firmy v Portugalsku. Tuto firmu mělo doporučit Čejkovi britské velvyslanectví v Lisabonu. Nakonec portugalská vláda zmocnila k úloze zasilatelské firmy pouze a výhradně Gremium vývozců rybích konzerv (Gremium dos Exportadores de Conservas de Peixe). Důvodem mělo být zamezení vývozu konzerv, které by mohly obsahovat namísto původního obsahu i jiné pašované věci, kupř. zlato, peníze, zprávy apod. Jako druhý důvod byla uváděna garance bezvadné jakosti zboží. Portugalská strana chtěla mít také pod svou kontrolou, že nebude vyváženo zboží od libovolných výrobců, které sama neurčila. Samotné odeslání pak vypadalo tak, že gremium dodalo zájemci o odeslání nálepky, ten je opatřil adresou, předal je nazpátek gremiu, které je zabalilo a odeslalo.

Na výběr bylo více druhů rybích konzerv. V nabídce byl tuňák, caapan, caala (oba druhy podobné sardince), sardinky v několika váhou rozlišných

s. 180–181.

³⁹ NA, ČsČK-L, inv. č. 193, č.j. T/550/22/907, kart. 53. O existenci těchto podmínek informoval také Bečko ministerstvo financí. NA, ČsČK-L, inv. č. 193, č.j. 2544/43-I/3, kart. 53.

⁴⁰ „Balíčková akce musí být prováděna co možná nejtišší a nejdůvěrnějším způsobem a v žádném případě nesmí býti učiněna o ní zmínka v dopise, adresovaném do ciziny.“ NA, ČsČK-L, inv. č. 193, č.j. 2544/43-I/3, kart. 53. Téhož zásluhou se několikrát nechal ČsČK. Dne 4. února 1944 vytýká Frischer Kleinbergovi, že ve svém článku v Čechoslováku uveřejnil některé údaje o balíčkové akci. K tomu ji vytkl tak, že akci organizuje ČsČK. Další výtky se objevují v dubnu

balení a ančovičky. Čejka doporučil k nákupu a odeslání právě sardinky. Kromě rybích konzerv bylo možné v dubnu 1943 vyvážet ještě suché fíky, piniová jádra, rajská jablka v konzervách a portské víno. Nejvýživnější však byly rybí konzervy a podle toho bylo také učiněno konečné rozhodnutí.

Portugalská vláda však stanovila, že vývoz potravin z Portugalska je možný pouze v poštovních balíčcích, nikoliv jakožto vagónové zboží,⁴¹ čímž se v přepočtu výrazně zvýšila cena zaslání jednoho balíčku.⁴²

Dne 30. dubna 1943 Čejka vyslal první hromadnou zásilku 375 balíčků do Terezína. Impulsem byla informace od Německého červeného kříže, že je možné posílat balíčky s potravinami do Terezína na individuální jména pod adresou rady starších. Již 22. května 1943 oznámil Frischer na MSP, že došla zpráva ze Švýcar, že „balíčkové zásilky pokusně zaslány do Terezína tam dobře docházejí.“⁴³

V samotném terezínském ghettu často nastávaly problémy s doručením balíčkových zásilek a nejen jich, protože úmrtnost vězňů a jejich masivní deportace do vyhlazovacích táborů a ghatt způsobily, že k mnoha adresátům pomoc nedorazila včas. Proto v případech, že nebyl zastihnut adresát, se zde vyvěšovaly tzv. dohledací seznamy, ve kterých byla uvedena jména osob, jež si nevyzvedly doručený balíček. O jejich sestavování a vyvěšování se staralo oddělení vnitřní správy, pošty a dopravy terezínské rady starších (Abteilung für innere Verwaltung, Post und Verkehr).⁴⁴ Dohledací seznam byl vyvěšen s tím, že uvedené osoby, popř. jejich zplnomocnění zástupci, se mají dostavit do budovy pošty.⁴⁵

1944, kdy si MSP stěžuje MZV, že ČsČK v Jeruzalémě v časopise Naše osvobození uveřejnil zprávy o balíčkové akci.

⁴¹ Dne 6. července 1943 toto sděluje Čejka na MZV. Srv. NA, ČsČK-L, inv. č. 193, č.j. 11.529/43, kart. 53. K tomu také Čejka sděluje, že zasílat potraviny jako vagónové zboží není možné podle dohody s britskými úřady (výnos č. 5704/43 z 1. dubna) – tam se hovoří pouze o tom, že *balíčky* můžou být posílány adresátu přímo nebo přes Švýcarsko, nehovoří se vůbec o zásilkách zboží!

⁴² Dne 14. dubna 1943 MZV oznamuje ostatním zainteresovaným organizacím. NA, MSP-L, sign. 114/21, č.j. 2279/dův/43, kart. 75.

⁴³ NA, MSP-L, sign. 114/21, č.j. 166/dův/43, XXII/46, kart. 75.

⁴⁴ Ke statutu židovské rady starších v Terezíně srv. č.j. 102.015 a, cit. dle Poštovní muzeum, kart. V.

⁴⁵ Srv. například Verzeichnis Nr. 32 z 27. července 1944. V úvodu se přímo píše, že: „Do Terezína došly na následující jména zásilky sardinek jejichž příjemce

Cesta balíčkové pomoci ze Švýcarska

Podle podmínek britského ministerstva pro hospodářskou válku bylo možné uskutečňovat balíčkovou pomoc dvojí cestou.⁴⁶ Jednak z Portugalska přímo, jednak přes Švýcarsko, kde by zaslání organizovala smíšená komise.⁴⁷

Způsob zasílání balíčků z Portugalska ještě přes Švýcarsko se však ukázal jako nevhodný, a to ze dvou důvodů. Jednak proto, že by došlo k zdržení expedice o několik týdnů a také proto, že by se zvýšilo porto. Po dohodě Čejky s Kopeckým bylo tedy rozhodnuto, že Čejka "bude balíčky expedovat přímo do Terezína a nikoliv přes Ženevu."⁴⁸ Švýcarsko mělo hrát v zasílání pomoci internovaným a deportovaným na okupovaných územích jinou úlohu. Nemělo být jen prostředníkem při zasílání pomoci z Portugalska, ale mohlo být samo potenciálně zdrojem pomoci vlastními produkty. V úvahu přicházely především léky, kondenzované mléko, polévkové kostky.

Ve švýcarské cestě však vyvstal opět problém britských blokádních předpisů. Když se na meziministerské poradě 31. prosince 1942 řešila otázka vyvezení peněz z Británie na evropský kontinent, MSP poskytlo v roce 1942 ČsČK 17. prosince 2.000 liber a 21. prosince 6.000 liber na balíčkovou akci. V úvahu připadaly čtyři země – Portugalsko, Turecko, Švédsko a Švýcarsko. Povoleno ale bylo nakonec vyvézt do Portugalska 2.500 liber, do Turecka 500 liber, do Švédska byla povolena pouze poloviční částka z původních 1.000 liber a do Švýcarska byl tehdy britskými úřady zamítnut celý obnos 2.000 liber.

Také na jaře 1943 žádal Kopecký MZV o dotaci 6.000 liber, které by mu mohly být dodány přes Čejku. Tato žádost byla však zamítnuta a ještě 11. května 1943 napsalo ministerstvo financí na MZV,⁴⁹ že není možné,

---

není možné bezpečně zjistit... Uvedené osoby či jimi zplomocnění se mají osobně dostavit... "Židovské muzeum v Praze, inv. č. 180, P. Cituji dle fotokopie dr. Tošnerové, Poštovní muzeum, podsbírka HP, 153/2001, kart. III.

⁴⁶ Srv. výše NA, ČsČK-L, inv. č. 193, č.j. T/550/22/907, kart. 53.

⁴⁷ Riegner, Gerhart M.: *Vztah Červeného kříže k Terezínu v závěrečné fázi války*, s. 180.

⁴⁸ Dne 28. dubna 1943, MZV předává Kopeckého telegram z 20. dubna 1943 na MSP. NA, MSP-L, sign. 114/21, č.j. 2.617/dův/43, kart. 75.

⁴⁹ AMZV, Londýnský archiv-důvěrný (dále LA-D), č.j. 3226/43 k přípisu MZV č.j.

aby Čejka převedl peníze na Kopeckého, jelikož by to bylo porušení dohody s britskými úřady.

Nemožnost transferu peněz z Británie či z Portugalska z fondu pro balíčkovou akci do Švýcarska ochromovalo až do září 1943 hypotetickou pomoc ze Švýcarska. Lze pozorovat, jak se stupňoval Kopeckého odpor vůči přísným anglickým blokádním předpisům, které vlastně znemožňovaly jakoukoliv účinnou pomoc ze Švýcarska. V dubnu 1943 Kopecký upozorňoval exilovou vládu, že Čejka může zasílat pouze ryby, kdežto „Mezinárodní Červený kříž má však možnost nakoupiti ve Švýcarsku mléko a polévkové konzervy a má i vývozní povolení švýcarských úřadů. Chce-li se tedy pomoci, je nutno vymáhati energicky povolení od Angličanů, aby dali souhlas k nákupu ve Švýcarsku za kontroly Commission Mixte.“⁵⁰ Podobně hovoří i Kopeckého zpráva z července 1943 o delegaci Německého červeného kříže do Terezína: „Věci se mohou nakoupiti, jak již Kopecký nesčíslněkrát sděloval, jen ve Švýcarsku, a proto žádá Kopecký i židovské organizace, aby ministerstvo zahraničních věcí zakročilo kategoricky u Angličanů, aby povolili do Švýcar transfer prostředků. Pomoc je možná, brzdí ji pouze Angličané nepochopitelnými obtížemi s peněžními převody.“⁵¹

Až v září se běh věcí posunul kupředu. Na dotaz kpt. Hanuše na britské ministerstvo pro hospodářskou válku⁵² došla v polovině září 1943 odpověď, že je možné provést transfer 100 tisíc švýcarských franků do Švýcarska, ovšem s tím, že peníze budou použity na zboží, na které může smíšená komise poskytnout záruku, že bude distribuováno správným způsobem.⁵³ Tyto peníze posloužily na úhradu dvou hromadných zásilek vypravených

---

2718/dův/43, kart. 191. Karton č. 191 obsahuje písemnosti týkající se Československé pomocné akce. V leččems kopíruje obsah fondů ČsČK-L a MSP-L v Národním archivu. Opět se objevuje korespondence Čejky s Kopeckým a naopak, Čejkova a Kopeckého komunikace s MZV v Londýně, vzájemný písemný styk ministerstva zahraničí, sociální péče, financí a Československého Červeného kříže v Londýně. Podobně je tomu s fondem Londýnský archiv (dále LA), v jehož rámci pro toto téma je důležitý karton č. 515, který obsahuje záležitosti týkající se Československého červeného kříže. Karton č. 471 se mimo jiné dotýká Československé pomocné péče v USA.

⁵⁰ Dne 28. dubna 1943 MZV předává Kopeckého telegram z 20. dubna na MSP. NA, MSP-L, sign. 114/21, č.j. 2.617/dův/43, kart. 75.

⁵¹ Dne 29. července 1943 od MZV předaný telegram Kopeckého na MSP, MF, ČsČK, Frischera. NA, MSP-L, sign. 114/21, č.j. 5233/dův/43, kart. 75.

⁵² Z 9. září 1943. NA, ČsČK-L, inv. č. 193, č. T 550/22/907, kart. 53.

ze Ženevy Smíšenou komisí. První odešla již v květnu 1943. Dle Kopeckého sdělení z 25. září 1943 došla hromadná zásilka dvou vagónů v pořádku. M. Kárný však píše, že došel jen jediný.⁵⁴ Tedy jeden vagón byl podle něj ukraden. Kromě tohoto sdělení Kopecký oznámil, že balíčky z Portugalska docházejí dobře s tím, že obdržel mnoho potvrzení o příjmu.

Druhá vagónová zásilka odešla ze Ženevy v říjnu 1943. Sestávala z 53 boxů, z nichž 44 obsahovalo mléčný vitaminový prášek „Lactissa“, 4 boxy Eledon pro umělou výživu kojenců, a 5 boxů s léky (Coramin, Digilanide, calcium, Narcoticum, Strophoside...). Zásilka stála 16.000 švýcarských franků. Polovinu z toho zaplatil Kopecký, polovinu Židovská agentura. Příjem této zásilky byl potvrzen v březnu 1944⁵⁵ židovským starším v Terezíně Paulem Eppsteinem⁵⁶ a v té době Eppsteinovým zástupcem, později také židovským starším v Terezíně Benjaminem Marmelsteinem.⁵⁷

⁵³ Peníze „mohou být vynaloženy pouze na zboží uznané H. M. Representative v Bernu s tím, že Smíšená komise mezinárodního Červeného kříže má zajistit dostatečné záruky, že zboží může být distribuováno patřičným způsobem, až zboží dosáhne místa svého určení.“

⁵⁴ Kárný, M.: *Terezínské balíčky ve světle archivních dokumentů*, s. 201. Z Kárného textu však není jasné, dle jakého pramene k tomuto zjištění Kárný došel.

⁵⁵ Dne 3. března 1944 oznamuje MZV Frischerovi, že obdrželo zprávu od Ullmanna, že Marmelstein a Eppstein potvrdili příjem vagonové zásilky od Kopeckého a Ullmanna. NA, ČsČK-L, inv. č. 193, č.j. 5090/44, kart. 53. Toto je však v jistém napětí s Kárným, který píše, že židovská samospráva vystavila potvrzení až 11. června 1944 těsně před návštěvou delegace MVČK v Terezíně (Kárný, M.: *Terezínské balíčky ve světle archivních dokumentů*, s. 209, pozn. č. 44). S tímto však nesouhlasí sdělení MZV na MSP č.j. 20754/44 (NA, ČsČK-L, inv. č. 193, kart. 53) z 12. září 1944, kde se uvádí Kopeckého telegram ze Ženevy č. 530 z 6. září 1944, v němž Kopecký informuje o tom, že Eppstein zásilku 52 beden potvrdil dopisem z 11. července a nikoliv z 11. června, jak píše Kárný. Tak jako tak, březnovým potvrzením byla zřejmě miněna nějaká ilegální zpravodajská cesta.

⁵⁶ Paul Eppstein v původním povolání přednášel sociologii v Mannheimu. V rámci reorganizace ŽNO v Berlíně byl deportován do Terezína. Zde byl členem již zmíněného triumvirátu jako židovský starší, kdy nahradil Jakoba Edelsteina, který se stal jeho zástupcem. K židovské samosprávě ghetta srv. např.: Beneš, F. - Tošnerová, P.: *Pošta v ghettu Terezín*, s. 49–51. Viz též Krejčová, H.: *Židovská náboženská obec za války*, s. 7–26.

⁵⁷ Benjamin Marmelstein byl před válkou rabinem na okraji Vídně. Za války pak

Československá pomocná akce

Na počátku července 1943 se dostala do popředí otázka, za jakých podmínek by bylo možné uskutečnit veřejnou sbírku ve Velké Británii pro internované a deportované osoby na obsazených územích. Směrnicí pro možný způsob uskutečnění sbírky byl zákon o charitativních sbírkách (War Charities Act) z roku 1940. Nutnou podmínkou pro provedení sbírky bylo vytvoření výkonného výboru. Výbor se měl skládat nejméně ze tří členů, k nimž měli přibýt také pokladník a tajemník. Organizace měla spravovat bankovní konto. „Oddělené bankovní konto a název konta má odpovídati obsahu činnosti. London County Council musí býti předloženy stanovy a musí býti vyzdviženo, jakým způsobem budou peníze rozdělovány a kdo na výtěžku bude participovat...“⁵⁸

Dne 15. července 1943 došlo k utvoření výboru nově vzniklého sdružení Czechoslovak Relief Action - Československá pomocná akce. Členy výboru se stali kapitán Hanuš, konzul Suchan, konzul Janata (ve funkci pokladníka), štábní kapitán Kleinberg, Frischer, Springer⁵⁹, Bobasch⁶⁰ a Fišer (tajemník).⁶¹

Pro utvrzení v pokračování balíčkové akce svědčily mnohé zprávy, které posílal Kopecký ze Ženevy a které často obdržel od Ullmanna.

Významným podnětem pro uznání nezbytnosti zásilek zvenčí do ghetta byla Kopeckého zpráva odeslaná v červenci na MZV o výsledku návštěvy delegace Německého červeného kříže v Terezíně, která se uskutečni-

---

předsedou Židovské náboženské obce ve Vídni. V rámci vynucených reorganizací židovských náboženských obcí ve Vídni, Berlíně a Praze byl deportován do Terezína. Zde byl od 31. března 1943 členem tzv. „triumvirátu“, v němž byl zástupcem Paula Eppsteina. Dne 13. prosince 1944 se sám stal židovským starším. Jako jediný z triumvirátu přežil válku.

⁵⁸ „...Z tohoto důvodu svolává tímto ministerstvo sociální péče poradu na čtvrtek 15. července... do kanceláře kpt. Hanuše a žádá, aby ministerstvo zahraničních věcí, ministerstvo financí, Čs. červený Kříž a ing. Frischer vyslali své zástupce. Na této schůzi má býti již utvořeno tzv. Management Committee, ve kterém má býti zastoupen každý ze jmenovaných úřadů a Čs. červený Kříž.“ Sdělení MSP na MZV z 9. července, NA, ČsČK-L, inv. č. 193, č.j. 5488/43-pres/Fi, kart. 53.

⁵⁹ Meir Raphael Springer se angažoval také jako generální tajemník ve Federaci

la koncem června 1943.⁶² Kromě zpráv o nesnesitelných podmínkách v ghettu přinesla návštěva informace o docházení zásilek z Portugalska i o obdržené hromadné zásilce ze Ženevy, zorganizované smíšenou komisí. „Všechny zásilky, ať balíčky z Portugalska nebo hromadná zásilka ze Ženevy, poslané přes Commission Mixte, došly v pořádku...Delegace Rady terezínských žádá naléhavě o další hromadné zásilky potravin, posilujících prostředků a léčiv, jakož i pokračování balíčkových zásilek z Portugalska.“⁶³

Přerušení balíčkové akce

Pochybnosti o efektivnosti balíčkové akce se poprvé projevily v neúspěšné Čejkově snaze zjistit, zda balíčky opravdu docházejí. Nejříve Čejka žádal v alongu adresy, aby adresát potvrdil příjem zásilky odesilatel, kterým bylo výše zmiňované gremium. To však na Čejkovy opětovné dotazy odpovídalo, že neobdrželo žádná potvrzení, jak můžeme číst v Čejkově zprávě na MZV: „Ač v alongi adresy, která je přilepována na balíčky je adresát žádán, aby příjem zásilky potvrdil odesilatel, tj. gremiu vývozců rybích konzerv v Lisabonu, gremium odpovídalo na mé nesčetné dotazy, že žádných potvrzení nedostalo.“⁶⁴ Čejka se radil i se zástupcem smíšené komise v Lisabonu Imhoffem, který Čejku ujišťoval, že balíčky docházejí, o čemž

---

ortodoxních Židů z Československa.

⁶⁰ Bobasch působil také jako místopředseda Sociálního výboru Židů z Československa.

⁶¹ Dne 8. června 1944 vystřídán tajemníkem Erikem Seilerem. V únoru 1944 byl do výboru kooptován ještě plukovník František Langer.

⁶² Návštěva se uskutečnila 28. června 1943 za účasti A. Eichmanna, W. Hartmanna (vedoucí zahraničního úřadu Německého červeného kříže), F. W. Sowy a dalších. K tomu srv. Kárný, M.: *Terezínské balíčky ve světle archivních dokumentů*, s. 209, pozn. č. 37. Zpráva se dostala do Londýna složitou cestou. Ústředním článkem byl André de Pilar, který udržoval blízké vztahy s Riegnerem. De Pilar patřil mezi říšské barony a jako takový měl možnost získat také švýcarské občanství, na jehož základě se stal členem Smíšené komise. V této funkci hovořil v červenci 1943 se zástupci Německého Červeného kříže Hartmannem a Niehaussem navráťivšími se z návštěvy Terezína. Srv. Riegner, G. M.: *Vztah Červeného kříže k Terezínu v závěrečné fázi války*, s. 182. Srv. také Bondyová, Ruth: *Jakob Edelman*. Praha 2001, s. 364–365.

⁶³ Dne 29. července 1943. NA, MSP-L, sign. 114/21, č.j. 5233/dův/43, kart. 75. MZV předalo tuto Kopeckého zprávu na MSP, MF, ČsČK, Frischera.

následně referoval československý konzul na MZV: „Zdejší zástupce Smíšené komise Mez. červeného kříže mně ale na počátku akce, o níž jsem ho informoval, několikrát sdělil, že podle zpráv, které dostal ze Ženevy, balíčky do Terezína správně docházejí.“ Současně na MZV sdělil své rozhodnutí, „aby na zkoušku byly k zásilkám připojeny již natištěné korespondenční lístky, jimiž by adresáti příjem zásilky potvrdili...Od té doby došlo dosud z Terezína asi 500 potvrzení...Z korespondenčních lístků je zřejmo, že balíčky nejsou adresátům v Terezíně dodávány v takovém počtu, jaký jim byl poslán.“⁶⁵

Významným impulsem pro zastavení balíčkové akce organizované z Portugalska se stalo Eppsteinovo potvrzení na jaře roku 1944 o příjmu balíčků, které došly do Terezína z Portugalska mezi 1. květnem 1943 a 28. březnem 1944.⁶⁶ Jejich počet stanovil na 7.294. Čejka však v uvedené době odeslal 39.233 balíčků! A k tomu dalších 30.000 balíčků od JDC! Dohromady tedy 69.233 balíčků. Rozdíl činí 62.000 balíčků, které po cestě „zmizely“. Tato až příliš alarmující zpráva se stala předmětem debaty na meziministerské poradě 11. srpna 1944. Na ní se střetly dvě představy. Jedna, vycházející z Čejkových čísel, klonící se k názoru, že se má balíčková akce zastavit. Jejím přívržencem byl například Janata za ministerstvo financí, které bylo rozhodnuté nepokračovat v akci, pokud nebude zajištěno jisté přijetí zásilek správnými adresáty. Jinou pozici zastával A. Frischer, který uváděl příznivější údaje o docházení balíčků, a také Kleinberg s tím, že by se mělo počkat na ověření Čejkovy zprávy. Tak či onak, závěr zněl, že příští měsíc ustanou státní subvence na balíčkovou akci, přičemž nadále je možné organizovat pouze soukromé sbírky, tedy činnost náležející Československé pomocné akci.

Druhým impulsem pro zastavení akce se stal výnos portugalské poštovní správy koncem srpna 1944, v níž bylo stanoveno zastavení vypravování korespondence a balíků do států za Pyrenejemi po zemi. Toto fakticky vedlo k zastavení posílání balíčkových zásilek z Portugalska.

O vyjádření k dosavadnímu průběhu organizace zásilek do Terezína byl požádán také Jaromír Kopecký jakožto jedna z ústředních postav dosavadní organizace. Kopeckého zpráva vyzněla jasně: balíčky docházejí,

---

⁶⁴ Čejkova zpráva na MZV z 21. července 1944. NA, ČsČK-L, inv. č. 193, č. 621/44, kart. 53. Zde zřejmě dochází k porušení jedné ze zásad anglického ministerstva pro hospodářskou válku pro provádění balíčkové akce. Srv. zde pozn. č. 43, NA, ČsČK-L, inv. č. 193, č.j. T/550/22/907, kart. 53). „V balíčku nebude zmínky

adresáti je dostávají. Toto potvrzuje i Ullmann, který v srpnu obdržel stovky potvrzení o příjmu.⁶⁷

Proti zastavení se snažila postavit také Československá pomocná akce, která byla odhodlána pokračovat v balíčkové akci z Portugalska,⁶⁸ a ČsČK. V září 1944 píše Kleinberg na MSP, že zásilky do Terezína přicházejí celkem dobře. Po konečném přerušení pozemního spojení Portugalska se Švýcarskem byl fond určený k balíčkové akci převeden do Ženevy, odkud balíčková akce pokračovala prostřednictvím MVČK.⁶⁹

Představený článek sledoval především průběh balíčkové pomocné akce Terezínu organizované československou exilovou vládou v Londýně v letech 1942–1944 s přihlédnutím k dalším aktérům pomoci Terezínu v době nacistické okupace Československa. Pokusil se nastínit, jak obtížné bylo pomocnou akci uskutečnit v rámci válečných událostí a v situaci okupovaného Československa. Na jedné straně to byly britské blokádní předpisy zejména ohledně vývozu peněz z Británie na kontinent, které bránily zvyšování míry finančních prostředků, jež mohla československá exilová vláda investovat do balíčkové pomoci Terezínu. Přidala se také omezení z portugalské strany, kde nakonec došlo k vydání nařízení o zastavení vypravování balíků do států za Pyrenejemi po zemi, což představovalo uzavření jednoho ze dvou hlavních směrů pomoci do Terezína – „portugalské cesty“.

Na druhé straně se jednalo o překážky „vnitřní“, tedy omezení vycházející z nacistické správy protektorátu a konkrétně z nařízení terezínského

---

o tom, od koho zásilka přichází, ani žádosti o potvrzení příjmu zásilky. “ NA, ČsČK-L, inv. č. 193, č.j. 2544/43-I/3, kart. 53.

⁶⁵ Čejkův telegram na MZV z 21. července 1944. NA, ČsČK-L, inv. č. 193, č. 621/44, kart. 53.

⁶⁶ Čejkův telegram na MZV z 21. června 1944. NA, ČsČK-L, inv. č. 193, č. 621/44, kart. 53.

⁶⁷ NA, ČsČK-L, inv. č. 193, č.j. 20754/44, kart. 53, dopis MZV na MSP z 12. září 1944. Kopeckého telegram č. 530 z 6. září 1944, ČsČK-L, inv. č. 193, kart. 53. Ve stejném telegramu Kopecký sdělil, že došlo Eppsteinovo potvrzení došlých 52 beden léčiv ze Švýcarska. Srv. zde pozn. č. 61. Na tuto depeši dokonce vzpomíná sám Kopecký ve svých pamětech. Kopecký, J.: Ženeva, s. 153, pozn. č. 178.

⁶⁸ V srpnu 1944 se konala schůze Výboru Československé pomocné akce, na níž

ghetta. Jistou dobu trvalo, než byl povolen příjem balíků, a to nejprve balíků došlých z území protektorátu a říše od ledna 1943, z ciziny však až od dubna 1943. To se však týkalo pouze soukromých balíkových zásilek z ciziny. Konečné povolení hromadných pomocných zásilek od mezinárodních organizací přišlo v květnu 1943, kdy se tedy mohla balíčková akce teprve rozběhnout s plnou silou. Mezi „vnitřní“ překážky je možné také zahrnout samotný fakt rozkrádání balíčků na jejich cestě napříč Evropou do Terezína. Obrovské číslo „ztracených“ balíčků nakonec vyústilo v srpnu 1944 do ztráty motivace československé exilové vlády dále podporovat tímto způsobem terezínské ghetto. Je možno tedy shrnout, že hromadná balíčková pomoc Terezínu pod záštitou londýnské československé vlády netrvala příliš dlouho. Důvody pro to však nestojí na její straně.

Balíčková akce organizovaná československou exilovou vládou v Londýně vycházela z bytostně lidských důvodů. Lidé na ní se podílející byli vedeni, do té míry, kterou může historik dnes reflektovat a dle ní hodnotit, myšlenkou pomoci ostatním, kteří se nacházeli v nesrovnatelně horších podmínkách. Není možné dnes s určitostí vyčíslit, kolik balíčků do Terezína z celkového počtu odeslaných přesně došlo. To je však otázka kvantitativní. Mimo kvantitativní zřetel je však podle mého názoru nezměřitelné, jakou míru duchovní, psychické podpory mohl vykonat každý obdrženy balíček. Vědomí, že člověk není sám, i v tak hrůzné situaci, může mít velkou váhu. O tom je schopna vypovědět pouze osobní zkušenost.

Zusammenfassung

Theresienstadt-Päckchenhilfe 1942-1944

Die vorliegende Studie befasst sich mit der Frage der Pakethilfe dem Ghetto Theresienstadt in der Zeit des Zweiten Weltkriegs mit Akzent auf die Zeitperiode 1942-1944, die von der tschechoslowakischen Exilregierung organisiert wurde. Die Studie verfolgt vor allem zwei Wege, wie die humanitäre Hilfe in das Ghetto Theresienstadt geriet. Der erste Weg kam aus Lissabon vom tschechoslowakischen Konsul František Čejka aus. Für den zweiten war als Ausgangspunkt Genf, wo sich für die Paketaktion vor allem Jaromír Kopecký engagierte, seit 1942 der ständige Delegierte der Tschechoslowakischen Republik an dem Völkerbund. Der Artikel widmet sich einerseits der Genese des Anlaufs der Paketaktion und den Problemen auf der Protektoratsseite mit der Bewilligung zum Empfang der Sendungen aus dem Ausland, wann die Massenhilfssendungen aus dem Ausland erst im Mai 1943 amtlich bewilligt wurden. Andererseits reflektiert er die Hindernisse, die vor der Paketaktion im Ausland standen. Es handelte sich vor allem um die britischen Blockademaßnahmen, die Geldausfuhr aus Großbritannien einschränkten. Zu guter Letzt rannte die Pakethilfe auch

auf der portugiesischen Seite an, wenn eine Direktive über die Sperre für die Boden-Weg-Paketsendungen in die Staaten hinter den Pyrenäen erlassen wurde, was faktisch die Versperrung des „portugiesischen Wegs“ für Pakethilfe für Theresienstadt bedeutete. Aber auch trotz dieser Beschränkungen und der Diebstähle der Pakethilfe während ihres Transports nach Theresienstadt kann man nicht behaupten, dass die Pakethilfe nicht effektiv war. Ein bestimmter Teil von Paketen traf an Zielort ein und stellte neben der physischen auch die psychische Unterstützung für die im Ghetto Theresienstadt internierten Menschen dar.

Care Packages for Terezín (Theresienstadt), 1942-1944

This study examines the problems of collective humanitarian aid sent to the prisoners in the ghetto of Terezín, organized by the Czechoslovak government-in-exile and other international organisations. The diplomatic preparations and the operation of the care-package action itself are reconstructed in detail.